

# Översättning och analys av egennamn och kulturella referenser i en politisk text om Nordirland

*Ylva Harning*

Översättningen av egennamn och kulturella referenser är problematisk eftersom namn i sig bär kulturella konnotationer. Om översättaren inte förmedlar den bakomliggande kontexten går en viktig betydelsedimension förlorad för målspråkläsaren. Syftet med föreliggande uppsats är att undersöka vilka översättningsstrategier som kan tillämpas vid översättningen av egennamn och kulturella referenser i en politisk text om Nordirland. Uppsatsen består av två delar. I det första, teoretiska avsnittet refereras det till ett antal av forskningen angivna metodologiska principer för översättning av kulturellt betingade ord. I det andra, praktiska avsnittet tillämpas dessa strategier i en analys av ett urval av de översättningsförslag som jag gett i min egen översättning av texten.

## 1. Inledning

### 1.1 Bakgrund

Margaret Thatcher berättar i sin självbiografi *The Downing Street Years* att hon trots sina sympatier med Nordirlands unionister aldrig kände sig väl till mods med dem. Hennes egen förklaring till detta var att Nordirlandfrågan var en i grunden ”irländsk” konflikt och att hon som britt därför aldrig kunde förstå den:

[...] what British politician will ever fully understand Northern Ireland? [...] time and again I found that apparently innocuous words and phrases had a special significance in the overheated political world of Ulster – indeed the mere use of that term to describe the province is an example, allegedly denoting a ‘Protestant’ bias. In the history of Ireland – both North and South – [...] reality and myth from the seventeenth century to the 1920s take on an almost Balkan immediacy. Distrust mounting to hatred and revenge is never far beneath the political surface. And those who step on it must do so gingerly (Thatcher 1993:385).

Från ett svenskt perspektiv är det svårt att ta till sig den fulla innebörden av ovanstående uttalande, eftersom svensken i gemen endast har ytliga kunskaper om Nordirlandsfrågan och vilka dess kontrahenter är. Den kamp om politisk och ekonomisk makt som utgör konfliktens kärna, är för det mesta skymd av den gängse uppfattningen

att det handlar om ett religionskrig. Följaktligen vet en svensk läsare mycket lite om vilken minerad mark själva det engelska språket utgör när man talar om Nordirländskonflikten. Symbolvärdet i namn och referenser är stort. Vid översättning av en engelsk text om Nordirland till svenska, finns det en risk att dessa referenser går läsaren förbi, om de inte lyfts fram och förklaras.

Föreliggande uppsats är därför ett försök att genom en egen översättning och analys av en autentisk text om Nordirland klargöra vilka översättningsstrategier som skall tillämpas vid översättningen av en politisk text av det här slaget.

## **1.2 Syfte och avgränsning**

Syftet med uppsatsen är att undersöka vilka översättningsstrategier som kan tillämpas vid översättningen av egennamn och kulturspecifika referenser i en politisk text. Jag tycker det är intressant att diskutera hur dessa översättningsproblem kan lösas på ett idealt sätt, eftersom de utgör svårigheter som en översättare alltid kommer att konfronteras med i sin yrkesutövning. Översättningen av egennamn är inte självklar – namn bär i sig kulturella konnotationer som måste kunna förstås på målspråket. Detsamma gäller kulturspecifika referenser, vars syftning kan gå en oinsatt läsare helt förbi om översättningen inte är väl genomtänkt.

Att inom ramen för en kort uppsats ge en fullödig bild av de metodologiska principer som kan tillämpas är emellertid omöjligt, varför jag har valt att göra en viss avgränsning av ämnet. Undersökningen fokuserar på egennamn och kulturspecifika referenser i en politisk text. Författaren till en politisk text driver en viss tes, vilket avspeglar sig i det ordval han gör. Det politiskt färgade språket kan vara explicit eller implicit, men laddningen finns där konstant. Mitt val av en politisk text motiveras följaktligen av att denna texttyp ger ett rikt underlag för analys av hur politiskt laddade och kontextbetingade ord ska förmedlas på målspråket.

## **1.3 Disposition**

Uppsatsen består av två delar. I den första delen presenterar jag det teoretiska ramverket genom att gå igenom de inom forskningen befintliga strategierna för översättning av egennamn och kulturella referenser. I den därefter följande delen av uppsatsen söker jag applicera dessa stra-

tegies i en analys av ett urval av de översättningsförslag jag gett i min egen översättning av texten.

#### 1.4 Material

Texten är skriven av Paul Nolan, som är universitetslektor vid Queen's University i Belfast. Redan detta faktum signalerar att texten kan förväntas ha en viss politisk slagsida: Queen's University är ett katolskt universitet som främst rekryterar katolska studenter. Texten är förvisso skriven på ett vetenskapligt sätt, men det finns passager där Nolan argumenterar på ett sätt som gör det tydligt var hans politiska sympatier ligger. Han erkänner också detta själv. Syftet med artikeln är emellertid inte att skapa polemik längs den katolsk-protestantiska axeln. Det som Nolan diskuterar är istället de utbildningsprogram för ökad integration mellan katoliker och protestanter som funnits på Nordirland i mer än trettio år. Dessa utbildningsprogram har alla misslyckats, och Nolan söker orsakerna till detta genom att i en brett upplagd exposé analysera de senaste decenniernas utbildningsmässiga och politiska utveckling på Nordirland.

Den läsekrets texten är avsedd för är utan tvivel en bildad sådan, särskilt med tanke på att vokabulären innehåller en mängd vetenskapliga och ibland ganska lärda begrepp. Publiceringen av artikeln i den vetenskapliga tidskriften *International Journal of Educational Development* talar också för en målgrupp som innehar en viss kunskapsnivå. Jag skulle dock vilja klassificera texten som populärvetenskaplig, eftersom den går att förstå utan att läsaren behöver besitta någon expertkunskap. I ett avseende kräver texten dock specialkunskap – på vissa ställen refererar Nolan till personer, händelser och fenomen som läsaren måste ha detaljkunskap om Irlands historia och Nordirländskonflikten för att förstå. Textens huvudlinje går naturligtvis att uppfatta, men en viktig betydelsedimension går förlorad om man som läsare står helt frågande inför vilken referent som avses.

Häri ligger en del av utmaningen i att översätta denna text till svenska. Jag tänker mig att texten skulle kunna publiceras i en svensk tidskrift, för en bildad och allmänintresserad läsekrets, som dock inte har någon närmare kännedom om Nordirland. Vilka strategier skall tillämpas när man översätter egennamn och kulturella företeelser som målgruppen inte känner till? Finns det generella principer som går att följa, eller skiftar metoden med texttyp och målgrupp? Detta är frågor som jag vill söka besvara genom en teoretisk och pragmatisk analys av en autentisk översättning av föreliggande text.

## 1.5 Metod

Den valda metoden för uppsatsen är dels ett litteraturstudium av forskningen kring de översättningsteoretiska problem som valts, dels en egen översättning av texten ifråga. Dessa två delar sammanförs sedan i en analys av de egna översättningsförslagen, vilka gjorts utifrån det genomgångna teoretiska ramverket.

I det teoretiska avsnittet ligger fokus på den inriktning inom översättningsteorin som betonar översättningens kulturella betingelser, d.v.s. att en text vid översättning får ett förändrat kommunikativt syfte, beroende på hur en viss texttyp realiserar på målspråket, samt vilken mottagargruppen är. Vidare refereras också till ett antal av forskningen angivna strategier för översättning av egennamn och kulturspecifika referenser. Jag redogör härvid för de metodologiska principer som kallas *transkribering*, *bokstavlig översättning*, s.k. *kulturell motsvarighet* samt *översättningspar* och *översättningstriader*. Vissa av dessa strategier appliceras sedan i den följande pragmatiska analysen av konkreta översättningsproblem.

I analysdelen har jag valt ut exempel på egennamn och kulturspecifika referenser som innebär svårigheter vid översättning. Dessa exempel består av personnamn, namn på organisationer/institutioner, namn med geografisk syftning samt kulturspecifika referenser som politiska begrepp, partibeteckningar och särskilda utbildningsformer. I kommentarerna till exemplen har jag lagt särskild tonvikt vid översättningens pragmatiska aspekter, varvid jag för ett resonemang kring nödvändigheten av att vid översättning belysa och konkretisera textens kulturspecificitet för målspråksläsaren.

## 2. Teoretiskt ramverk

### 2.1. Översättning som kulturellt överförande

I *Konsten att översätta* diskuterar Rune Ingo hur forskningen och teoribildningen kring översättning alltsedan 1950-talet vuxit i omfattning. De vittförgrenade perspektiv som kan anläggas på översättningens teoretiska och praktiska problem visar på, menar Ingo, behovet av en mångsidig syn på översättning och översättningsvetenskap (Ingo 2007:11–12). Översättning är med andra

ord en alltför mångfacetterad aktivitet för att kunna beskrivas utifrån endast en synvinkel. Detta talar för att ett brett synsätt bör anläggas när det gäller översättningsproblematik. Det är inte bara språkliga förändringar som ska beaktas vid översättning; en text är skapad i en viss miljö, för en viss mottagare och med ett visst syfte. För att kunna åstadkomma en på målspråket fungerande översättning måste översättaren därför ha analyserat källtexten inte bara utifrån den språkliga formen, utan också utifrån hur textens kulturella betingelser och kommunikativa syfte förändras när den hamnar i en ny kulturell sfär.

I detta synsätt utgår jag från den s.k. skoposteorin, företrädd av Katarina Reiss och Hans J. Vermeer, enligt vilken översättning ses som ett kulturellt överförande (Ingo 2007:13). I ”Text types, translation types and translation assessment”, definierar Reiss översättning på följande sätt: ”The normal function of a translation service is to include a new (target language) readership in a communicative act which was originally restricted to the source language community” (Reiss 1989:107). Detta nödvändiggör en analys av vilken texttypen är, för vem översättningen görs och av det kommunikativa syftet – vilket är nära förbundet med texttypen. Reiss menar att det finns tre grundläggande texttyper som är relevanta att översätta – den informativa, den expressiva och den operativa. Dessa texttyper är i sin tur baserade på Karl Bühlers s.k. organonmodell (Reiss 1989:105–110), enligt vilken språkliga yttranden har tre funktioner: som symbol (*Darstellung*), symptom (*Ausdruck*) och signal (*Appell*). Det är dessa tre kommunikativa syften som Reiss utgått från när hon definierat de ovan nämnda texttyperna – från *Darstellung* emanerar den informativa texttypen, i vilken fokus ligger på förmedling av textens sakinnehåll; från *Ausdruck* den expressiva, genom vilken författaren förmedlar ett visst innehåll via kreativa, artistiska språkliga medel. Från *Appell* utgår, slutligen, den operativa texttypen, vars syfte är att framkalla en viss reaktion hos läsaren.

Olika texttyper har således olika kommunikativa funktioner eller syften, och valet av översättningsstrategi blir därför avhängigt av den specifika översättningssituationen. Av detta följer, att jag för att kunna applicera en viss strategi på de konkreta översättningsproblem som finns i den text jag valt, först måste analysera texten utifrån de teoretiska parametrar som redogjorts för ovan. I det följande kommer jag därför att söka definiera föreliggande text utifrån texttyp, mottagargrupp och kommunikativt syfte.

## 2.2. Texttyp

Den text som utgör underlag för min undersökning konstaterades inledningsvis vara en politisk text. Denna klassificering baseras på att texten behandlar de politiska relationerna på Nordirland och att den rent språkligt bär prägelse av att vara utformad i denna specifika historisk-politiska miljö. Jag tänker här på de många kulturspecifika referenser författaren Nolan gör, både till individer och till institutioner. Eftersom det är en vetenskaplig artikel är argumentationen objektivt uppställd, men den drivs ändå i en viss riktning. Nolan kritiserar nämligen den samarbetslösning som under senare år kommit till stånd mellan Nordirlands mest extrema politiska partier. Han anför också tesen att utbildning, trots allt, är nyckeln som kan frigöra Nordirlands invånare från de monolitiska strukturer som i årtionden hållit dem fjättrade i sektarism och paranoia.

I ”Strategies of Translating Political Texts” i *Text Typology and Translation* menar Christina Schäffner att en text bäst karaktäriseras som politisk utifrån funktionella och tematiska kriterier (Schäffner 1997:119). Detta skulle i så fall stämma överens med den definition jag gjort på grundval av textens innehåll och politiska syftning. Texten är förvisso inte skriven av en politiker, men Schäffner menar här att artiklar och essäer som skrivs av författare och intellektuella är politiskt relevanta, och att de därför kan klassificeras som politiska texter (1997:132).

## 2.3. Mottagargrupp

Om texten kan fastslås vara politisk, blir nästa fråga hur denna texttyp ska realiseras på målspråket. Finns det en överensstämmelse mellan vad som är en politisk text i engelska respektive svenska, eller avviker de från varandra? En variabel som avgör detta är vilken mottagargrupp texten översätts för. Jag vill mena att det inte föreligger någon större diskrepans mellan en engelsk och svensk läsares språkliga och textmässiga förväntningar på Nolans text. Texten är publicerad i en brittisk vetenskaplig tidskrift med inriktning på utbildningsfrågor, och den har en uppbyggnad och ett tilltal som ur ett internationellt perspektiv är ganska likartat för den här typen av artiklar. Nolan argumenterar med en politisk udd, men argumentationen är saklig och väl underbyggd. Språkligt sett skriver Nolan på en lödig, bitvis lärd prosa, vilken dock inte är svår att förstå. Vid översättning till svenska skulle texten kunna publiceras i en tidskrift eller en svensk dagstidning,

där ibland utländska artiklar av den här typen finns översatta. Härav följer, att den mottagargrupp texten vänder sig till, både i engelsk och svensk version, är en allmänintresserad, bildad läsekrets. Schaffner menar att politiska texter vänder sig till en bred läsekrets (1997:120). Det finns ett allmänintresse i det innehåll som förmedlas i en politisk text, men dess adressat är inte den expertkunnige.

Den slutsats jag drar utifrån detta är att jag i min översättning inte behöver modifiera texttypen med avseende på den tänkta mottagargruppen, eftersom det finns en överensstämmelse i både den engelska och svenska kultursfären mellan vad som menas med en politisk text - det råder vad Koller i "Equivalence in translation theory" (Koller 1989:103) kallar pragmatisk ekvivalens. I båda språkområdena känns texttypen och den språkliga retoriken igen. När texten översätts till svenska, kommer läsarnas textmässiga förväntningar därför att gälla förståelse av själva sakinnehållet. Förståelsen av detta är i sin tur kopplat till hur textens kommunikativa syfte förändras vid översättning.

#### 2.4. Kommunikativt syfte

Textens ursprungliga kommunikativa syfte kan sägas vara att belysa de senaste årens politiska och utbildningsmässiga utveckling på Nordirland, samt att skapa debatt kring dessa ämnen. Texten har följaktligen dels ett informativt syfte, dels ett operativt: författaren vill genom att hävda en viss ståndpunkt framkalla en reaktion hos läsaren. Nolan menar exempelvis att de utbildningsmässiga fredsinitiativ som tagits misslyckats pga. det finns ett strukturellt förtryck mot Nordirlands katoliker – en åsikt som säkert inte skulle få stå oemotsagd från vare sig Nordirlands protestanter eller från brittiskt håll. Vid översättning till svenska försvinner detta underliggande polemiska syfte eftersom sakfrågan – Nordirlands politiska framtid – inte är av omedelbar relevans i en svensk kontext. Man kan fråga sig varför texten i så fall ska översättas. Jag hävdar emellertid att en översättning här har ett *raison d'être* eftersom texten har en vidare relevans i form av det fredsperspektiv den presenterar. Det ursprungliga syftet att informera finns kvar, men i förändrad form: för en svensk publik belyses inte bara själva Nordirlandskonflikten utan också hur man på Nordirland arbetat för att skapa fred. Detta perspektiv öppnar upp för en vidare politisk diskussion om olika fredslösningar i världen, och en översättning har därför bärighet även utanför det engelska språkområdet.

Textens kommunikativa syfte kan därmed sägas vara fortsatt informativt, om än anpassat till att det är nu en svensk läsekrets som

skall informeras om de på Nordirland speciella politiska förhållandena och fredsinitiativen. Vilka konsekvenser har då detta syfte för den översättningsstrategi som ska appliceras? I ”Text Types and Translation” formulerar J. C. Sager frågan så här: “[...] translators have two options: they can translate the text with the original intention, thus putting the reader in the role of secondary reader; or they can modify the text so that it fits the reader as primary reader” (Sager 1997:29).

Det handlar således om det klassiska problemet med formell eller dynamisk ekvivalens – ska läsaren förstå källtextens ursprungliga syfte eller ska måltexten göras relevant för målspråkläsaren? Ovanstående resonemang visar att källtextens operativa syfte inte kan realiseras vid översättning, och att det informativa syftet förändras så att det handlar om att se på Nordirland utifrån ett perspektiv som både belyser sakfrågan och de implikationer den har för en vidare politisk diskussion. Texten måste därför anpassas på så vis att läsarnas behov av att förstå innehållet blir beaktat. Detta innebär att den översättningsstrategi som väljs måste vara pragmatiskt inriktad – vilket t.ex. gör det nödvändigt att byta ut källspråksbegrepp som är okända i målspråkskulturen, eller förklara okända referenser. Schaffner betonar att textens funktion i målspråkskulturen är den avgörande variabeln för vilken översättningsstrategi som ska väljas (1997:120), och lyfter också fram vikten av att översättaren besitter sakkunskap:

Highly culture-bound texts, i.e. texts with references to a wide range of cultural patterns of the society in question, including aspects of its economic, political and legal life, require a lot of background knowledge for a coherent interpretation. Since the SL author usually shares knowledge about socio-political and socio-cultural aspects of life in the SL community with his or her ST addressees, the texts are often characterised by a high degree of implicit information and present, thus, particular problems for translators. [...] It is mostly a concept, a word or a phrase, which calls for the activation of (culture-specific) background knowledge needed for a coherent text interpretation (1997:133).

För att kunna översätta en politisk text på ett adekvat sätt måste följaktligen en översättare ha så mycket sakkunskap om källspråkskulturen att han kan göra rätt avvägning när det gäller hur kulturspecifika referenser skall översättas. Denna sakkunskap är, tillsammans med analysen av texttyp, mottagare och kommunikativt syfte, ytterligare en byggsten i den översättningsstrategi som ska appliceras på de konkreta översättningsproblem som finns i Nolans text.



## 2.5 Översättningsstrategier för egennamn och kulturspecifika referenser

I följande avsnitt kommer de svårigheter som finns med att översätta egennamn och kulturspecifika referenser att belysas. Båda dessa företeelser diskuteras under en och samma rubrik, eftersom de, som Peter Newmark uttrycker det i *Approaches to Translation*, ”shade into each other [...] both refer to persons, objects or processes peculiar to a single ethnic community” (Newmark 1981:70). Egennamn skulle enligt detta synsätt kunna ses som en undergrupp till kategorin kulturspecifika referenser. De översättningsstrategier som kan appliceras på båda dessa typer av ord blir följaktligen likartade.

Det problematiska med att översätta *egennamn* är att de i sig innefattar en uppsjö kulturellt bundna konnotationer. Om översättaren inte förmedlar den bakomliggande kontexten, kan egennamnen bli obegripliga för målspråkläsaren. Den traditionella semantiska synen på egennamn är dock, som Ingo beskriver, att de inte har någon egentlig betydelse, annat än som en slags etiketter med vars hjälp det går att identifiera individer (Ingo 2007:137). Detta skulle i så fall innebära att egennamn inte går att översätta. Faktum kvarstår dock att ett visst egennamn kan vara främmande i målspråkets kultursfär och att det därför måste förklaras, om texten ska kunna sägas ha ett meningsfullt kommunikativt syfte.

Den här problematiken diskuteras också av Peter Newmark, bl.a. med avseende på hur namn på nationella institutioner skall översättas. Newmark menar här att olika läsare kräver olika hög grad av översättning. För en läsekrets som besitter expertkunskap är en kontextuell översättning närmast ett hinder, medan en medelbildad läsekrets behöver någon sorts förklaring. En okunnig allmänhet behöver, menar Newmark slutligen, både en förklaring och ett närmande till målspråksfären genom användandet av en s.k. kulturell motsvarighet (1981:78).

I föreliggande översättningstext förekommer egennamn som syftar på personer, organisationer/institutioner och geografiska platser, vilka alla är förankrade i en irisk-anglosaxisk kultursfär. Detta medför att det finns ett behov av att förklara dessa namn för en svensk publik. Frågan blir då, hur långtgående dessa förklaringar ska vara. Newmark beskriver flera möjliga översättningsstrategier. Det vanligaste tillvägagångssättet är *transkribering* – dvs. källspråknamnet bevaras. Detta gäller dock bara när namnet fungerar antingen som en etikett, dvs. det är utbytbart, eller när det gäller städer, skolor, myndigheter, institutioner, tidningar etc. som måste gå att identifiera. *Bokstavlig översättning* används när källspråknamnet är helt genomskinligt eller har samma semantiska

innebörd i målspråket – t.ex. blir tyskans *Präsident* på engelska *President* (Newmark 1981:75–76).

De översättningsstrategier som i första hand är relevanta för min översättning, är dock de strategier som tydligt är inriktade på en anpassning till målspråkskulturen, dvs. adaptation. Det handlar här om att använda vad Newmark kallar en kulturell eller ungefärlig motsvarighet – t.ex. är svenskans statsminister den kulturella motsvarigheten till engelskans Prime Minister. Samma princip tillämpas vid sammansättningar, där namnet har ett vidhängande deskriptivt element som har en översättningsmotsvarighet i målspråket. En annan strategi är att använda sig av översättningspar. Det främmande namnet får här stå kvar, men förklaras också kortfattat, antingen inom parentes, eller med hjälp av en i texten inskjuten kommentar. När det gäller namn vars geografiska denotation är otydlig för läsaren, kan på liknande sätt ett klassificerande tillägg göras, t.ex. *grevskapet* Antrim (mitt exempel). Att använda sig av *översättningstriader* innebär, slutligen, att ett i källspråket politiskt färgat namn står kvar men översätts bokstavligt – t.ex. *Sinn Fein* (iriska ’vi själva’, mitt exempel) – vilket ger de vidhängande konnotationerna (Newmark 1981:72–76).

Vad gäller *kulturspecifika referenser*, styrs översättningen av dem – som ovan konstaterats – av samma principer som de som gäller för egennamn. Det handlar återigen om att ta hänsyn till faktorer som textens syfte och läsarens historiska/politiska/språkliga etc. bildning, och att väga ordets betydelse och vikt i källspråket mot dess existens och relevans i målspråket. I min översättningstext består de kulturspecifika referenserna bl.a. av politiska begrepp, partibeteckningar och utbildningssystem. I kapitlet ”Translation and Culture” i *A Textbook of Translation*, diskuterar Newmark översättningen av kulturellt betingade ord. Precis som vid översättning av egennamn pendlar metoderna, menar Newmark, mellan ett återgivande av källspråket, *transkribering*, och översättning med tillägg, *adaptation*, där en långtgående analys av ordens kontextuella komponenter är av yttersta vikt. I det senare fallet kan därvid källspråkskulturen få stå åt sidan för en i målspråket pragmatisk motsvarighet eller ett förklarande tillägg av historiskt och politiskt laddade ord (Newmark 1988:96).

En text bör dock inte belastas med för mycket tilläggsinformation – den blir då, som Ingo uttrycker det ”banal och tungrodd” (2007:135). Det finns således risk för en viss textmässig ovighet, men detta måste vägas mot översättningens informativa syfte. Utifrån ovanstående resonemang har jag gjort kompletteringar i de fall där jag ansett det vara nödvändigt för att en svensk läsare ska förstå texten. För att inte stanna upp texten för mycket, har jag strävat efter att vara så kortfattad som

möjligt. De längre tilläggen har jag valt att samla i en faktaruta, som är tänkt att fungera som en snabb referens till textens underliggande och komplicerade sammanhang.

### **3. Analys och diskussion av översättningsproblem**

#### **3.1. Egennamn**

##### ***3.1.1. Personnamn***

*Bobby Sands; the Rev Ian Paisley; Yeats; Burns*

Översättningen av personnamnet *Bobby Sands* är problematiskt eftersom det i princip är okänt i Sverige, men desto mer betydelsefullt i en irländsk-brittisk kontext. Bobby Sands var en av förgrundsgestalterna i den kamp som under slutet av 1970-talet fördes av fängslade IRA-medlemmar för att få status som politiska fångar. Kulmen på flera år av protestaktioner var den hungerstrejk som Bobby Sands och flera andra IRA-fångar inledde 1981. Den dåvarande konservativa brittiska regeringen, som leddes av Margaret Thatcher, vägrade dock att förhandla med terrorister, och Bobby Sands och tio andra unga män svälte sig till döds, varvid en ny våldsvåg utbröt på Nordirland.

Som framgår av ovanstående fakta har namnet Bobby Sands en stark laddning, både känslomässigt och symboliskt. Det vittförgrenade nät av bilder och associationer som för en irländsk-brittisk läsare strålar ut från detta namn, är dock osynligt för en svensk läsare. Detta motiverar ett längre, från texten separat informationstillägg till översättningen – på så sätt blir den implicita bakgrundskunskap som Nolan aktiverar, genom att referera till Bobby Sands, explicit även för en svensk publik. Som redogjorts för under 2.5., väljer jag att samla långa förklaringar av det här slaget i en fristående faktaruta, eftersom jag därmed undviker att skapa ett avbrott för läsaren i själva texten. Faktarutan fungerar istället som en snabb vägledning till okända referenser:

Viktiga personer och nyckelbegrepp i Nordirländskonflikten	
<i>Bobby Sands – hungerstrejkerna</i>	1981 hungerstrejkade flera fångslade IRA-medlemmar för att få status som politiska fångar. En av förgrundsgestalterna i denna kamp var Bobby Sands. Den brittiska regeringen vägrade emellertid att förhandla med terrorister, och Bobby Sands och tio andra unga män svälte sig till döds, varvid en ny våldsvåg utbröt på Nordirland.

Nödvändigheten av att ge en längre förklaring till just detta egennamn hänger samman med att en svensk läsare här kan förmodas ha en kunskapslucka. Läsaren måste kunna identifiera vilken referent som åsyftas, annars uteblir den förståelse för ett komplext sammanhang som jag genom min översättning söker etablera. Mona Baker skriver om detta i *In Other Words: A Coursebook on Translation*, och menar att en okänd referens kan störa en texts hela begreppsliga sammanhang:

The ability to identify references to participants and entities is essential for drawing inferences and for maintaining the coherence of a text. A proper name or even a reference to a type of food or gadget which is unknown to the reader can disrupt the continuity of the text and obscure the relevance of any statement associated with it (Baker 1992:230).

Vad gäller egennamnet the Rev Ian Paisley är situationen dock annorlunda. Här kan en svensk läsare förväntas veta att Paisley är ledare för DUP, Nordirländs största unionistparti, eftersom han då och då omnämns i svensk media. Orsakerna till att Paisleys namn och ansikte tränger genom mediebruset är flera: dels har han styrt partiet i nästan fyrtio år, dels har han under i stort sett hela denna tid (fram till maj 2007) framhärdat i en ofördragsam politisk hållning, vilket hos en svensk publik väcker ett visst undrande intresse. Däremot har svensken i gemen ganska vaga uppfattningar om vad det parti han är ledare för har för politisk inriktning. Själva personnamnet kan dock översättas med hjälp av ett s.k. översättningspar, dvs. namnet kompletteras med en kort, i texten inskjuten definition: **”Ian Paisley, ledaren för Demokratiska Unionistpartiet (DUP)”**. Partibeteckningen kursiveras för att markera att detta är en kulturspecifik referens. En anpassning har också skett till de konventioner för tilltal som gäller i svenska. Baker menar att översättaren måste vara medveten om att det i engelskan vanliga tilltalet med titel plus efternamn kanske inte stämmer med tilltalet i målspråket (Baker 1992:243). Det gäller följaktligen att anpassa person-omnämmandet till läsarnas förväntningar. Detta kanske

kan synas självklart, men det förekommer att titlar får stå kvar utan att det är motiverat i sammanhanget (t.ex. pastor Ian Paisley), vilket på svenska ger ett konstlat intryck.

Översättningen av namnet *Yeats* kräver applicering av båda de ovan diskuterade strategierna. Den irländske poeten och författaren William Butler Yeats (1865–1939) är en av världslitteraturens mest kända gestalter, men det är osannolikt att en svensk läsare känner till den stora betydelse hans politiska dramer, med motiv från irländsk mytologi och tradition, haft för den irländska frihetskampen. Känslovärdet i hans namn är därmed, i likhet med Bobby Sands, till större delen otillgängligt för den svenske läsaren. Yeats namn förekommer dock i en mening som fungerar som illustration till det som tidigare sagts i stycket: "Yeats's line, 'the centre cannot hold', has become the quotation most often pressed into service by the political pundits." Kontexten ger följaktligen sammanhanget, och det är inte nödvändigt att känna till namnets alla konnotationer för att förstå resten av texten. Jag föreslår därför ett kortfattat tillägg i texten som dels placerar Yeats i ett visst sammanhang och en viss tid, och dels framhäver hans berömdhet. Det senare är tänkt att antydningssvis ge läsaren en uppfattning om Yeats betydelse i den irländska kontexten: **"Den berömda irländske poeten W.B. Yeats (1865–1939) skrev en gång i en dikt att 'mittpunkten sviktar'<sup>1</sup> och det har blivit det citat som oftast används av politiska experter när de skall definiera det nordirländska politiska landskapet"**.

Den här strategin går till stor del ut på att lägga till och omformulera information, och det finns naturligtvis fördelar och nackdelar med detta tillvägagångssätt. Baker menar att:

The main advantage of the paraphrase strategy is that it achieves a high level of precision in specifying propositional meaning. One of its disadvantages is that a paraphrase does not have the status of a lexical item and therefore cannot convey expressive, evoked, or any kind of associative meaning. [...] A second disadvantage of using this strategy is that it is cumbersome and awkward to use because it involves filling a one-item slot with an explanation consisting of several items (1992:40).

Tydlighet vägs här mot den klumpighet som alltid följer vid minsta förklaring. Målspråkläsaren är ju dock, som dessa exempel påvisar, oförmögen att uppfatta ett ords konnotation på det exakta sätt som källspråkläsaren gör. I föreliggande översättning väljer jag därför att

---

<sup>1</sup> Ur samlingen *Han önskar att hans älskade vore död/52 dikter av William Butler Yeats*: översatta och presenterade av Kaj Attorps (Stockholm 2001).

offra elegans och smidighet, men istället skapa en betydelsemässigt sammanhängande text.

Namnet Burns är behäftad med samma översättningsproblematik som Yeats: den skotske poeten Robert Burns (1759–96) är världsberömd, men orsaken till varför han nämns i det här sammanhanget är inte tydlig för en svensk läsare. Dessutom ges referensen i en mening som exemplifierar olika kulturella uttrycksformer bland unionisterna, dvs. de nordirländska protestanterna: ”while within the unionist community funds are channelled into cultural expressions such as Burns, nights or pipe bands, and now even the Orange Order”. I bästa fall kan en svensk läsare koppla protestanterna till Oranienorden, som ibland omnämns i svensk media i samband med att protestanter varje år i juli paraderar, till eggande marschmusik och iförda kubb och paraplyer, genom katolska områden i Nordirland. Referensen till skotten Burns (och till säckpipsband) blir emellertid oförståelig om man inte vet att dagens protestanter är ättlingar till de skotska invandrare som på 1600-talet bosatte sig i det område som idag utgör Nordirland. Frågan är om denna referens är nödvändig att ha med, eller om den kan uteslutas. Denna fråga om utelämnande av en referens behandlas av Baker, som menar att det ibland är ett korrekt tillvägagångssätt:

If the meaning conveyed by a particular item or expression is not vital enough to the development of the text to justify distracting the reader with lengthy explanations, translators can and often do simply omit translating the word or expression in question (1992:40).

Problemet är dock att referensen till Burns konkretiserar den polarisering som utmärker det nordirländska samhället, vilket gör att jag inte tycker att den skall uteslutas. Om Yeats betydelse för katolikerna åskådliggörs, fungerar referensen till Burns, och den betydelse han har för de protestanter som vill omhulda sitt skotska ursprung, som en självklar motpol. Mitt översättningsförslag är därför istället en kortfattad parentetisk förklaring som ger denna betydelsedimension: **”pengarna går till kulturella verksamheter som studiecirklar om den skotske poeten Robert Burns (1759–96), att spela i band eller säckpipsband (detta intresse för det skotska kommer sig av att många av Nordirlands protestanter är ättlingar till de skottar som på 1600-talet invandrade till norra Irland) och nu också till Oranienorden”.**

### 3.1.2. Organisationer/Institutioner

#### *The Orange Order; Stormont Parliament; Westminster elections*

Den referens till *Oranienorden* som ges i avsnittet ovan måste snedställas för att särskilja att det är en kulturspecifik referens, och därefter förklaras i ett från texten separat tillägg. Jag motiverar detta med att *Oranienorden* är en referens med mycket speciell bakgrund, och som därför varken kan förbigås eller förklaras kortfattat. Att gå in på hela den historiska bakgrunden om den holländske prins *William of Orange* som gett upphov till namnet blir dock för långt, och det räcker med att för läsaren definiera vilken typ av organisation det är och varför de marscherar:

<i>Oranienorden</i>	Protestantisk organisation med centrum i dagens Nordirland. O. står nära Nordirlands unionistparti och fungerar som mötesplats för protestanter från olika samhällsklasser och trosriktningar. Under sommarhalvåret genomför O. en rad marscher runt om i Nordirland. Detta görs för att fira den protestantiska segern över katolikerna i slaget vid Boyne 1690.
---------------------	---

I frasen *the Stormont Parliament in 1921* ger *parliament* en fingervisning om vad som åsyftas. Det är dock omöjligt för en svensk läsare att veta att Stormont syftar just på det nordirländska parlamentet, eftersom detta är en referens som bara används i en irländsk-brittisk kontext. På samma sätt skulle t.ex. den svenska beteckningen *Rosenbad* vara ogenomskinlig för en utländsk läsare. *Westminster elections* innebär samma problem; *Westminster* syftar ju egentligen på den kommun i London där den brittiska parlamentsbyggnaden är belägen, men användningen av referensen är begränsad till den brittiska språksfären. Detta översättningsproblem är kanske en detalj, men för att läsaren skall förstå måste referenserna förtydligas i översättningen. Enligt Baker är det nödvändigt för översättaren att på detta sätt hela tiden väga in målspråkläsarens förmodade kunskap i översättningen:

Like any writer, a translator has to take account of the range of knowledge available to his/her target readers [...] as human beings, we can only make sense of new information in terms of our own knowledge, beliefs, and previous experience of both linguistic and non-linguistic events (1992:222).

Översättningen av referensen till *Stormont* blir därför ett översättningspar, med en kort definition av namnet. Därutöver måste också den

underförstådda historiska allusion som finns i årtalet 1921 göras explicit för den svenske läsaren: "the first approach of the Stormont Parliament in 1921 was ...": **"det nordirländska parlamentet i Stormont, som bildades 1921 efter det att Irland delats, var till en början inställt på att ..."**.

Omnämmandet av Westminster kan dock helt slopas, eftersom vi i svenskan aldrig refererar till det brittiska parlamentet på det sättet: "... Sinn Féin [...] has increased its vote from 18 % in the 1998 Assembly elections to 24,3 % in the Westminster elections of 2005": **"Stödet för Sinn Féin har ökat från 18 % i valet till provinsförsamlingen på Nordirland 1998, till 24, 3 % i de allmänna valen till det brittiska parlamentet 2005"**.

### 3.1.3. Geografisk syftning

#### *West Belfast*

Det finns en anledning till att Nolan skriver *västra Belfast*, och inte bara *Belfast*: preciseringen trycker på exakt rätt kognitiva knapp för att hos den irländsk-brittiske läsaren frammana otaliga exempel på våldskonfrontationer mellan katoliker och protestanter/den brittiska armén, samt slum och brottslighet. Från ett svensk perspektiv vet vi att Belfast varit skådeplats för Nordirlands sekteristiska våld, men relevansen av omnämmandet av viss stadsdel går oss helt förbi. Här krävs därför ett förklarande tillägg, och eftersom så mycket av Nordirlands våldsamma historia har utspelats i detta område, väljer jag att ge en ganska detaljerad förklaring för att referensens alla konnotationer ska framträda:

<i>Västra Belfast</i>	Den stadsdel i Belfast där motsättningarna mellan katoliker och protestanter varit som störst. I området kring <i>Falls</i> bor många katoliker och det angränsande <i>Shankill</i> är helt protestantiskt. Fientligheterna dem emellan och den rädsla de hyser för varandra ledde på 1970-talet till att en mur uppfördes mellan områdena. På husväggarna i de katolska delarna finns målningar och slagord till stöd för IRA och Sinn Fein, i de protestantiska till stöd för unionistpartierna och för de protestantiska paramilitära grupperna UDA och UVF.
-----------------------	---



## 3.2. Kulturspecifika referenser

### 3.2.1. Politiska begrepp

*nationalism/republicanism; unionism*

I ett verk om översättning av politiskt språk menar Newmark att kärnan av det politiska språket består av abstrakta begrepp, vilka inte är så lätta att översätta som man kanske först skulle kunna tro:

They [abstract political concepts] tend to be isolated, prominent, apparently extracontextual – even when they are in fact value-laden and culture-bound [...]. Paradoxically, they appear to be easily translatable: words like capitalism, communism, socialism, democracy, revolution, collective, tend to look the same in most at least European languages [...] (1991:146–147).

Enligt Newmark är detta ett bedrägligt intryck: politiska begrepp är, menar han, delvis kulturbetingade, till största delen värdeladdade och bestämda av en viss historisk kontext. Den tes Newmark anför utifrån detta resonemang är att översättare inte gör tillräckligt för att framhäva den verkliga kulturella betydelsen i politiska begrepp (1991:148–149).

Denna diskussion har relevans för översättningen av de politiska begreppen i Nolans text. Det är stor skillnad mellan den allmänna innebörden av *republikanism* och *nationalism* och den denotation och syftning dessa begrepp har i den irländska kontexten. Båda orden är namn på politiska rörelser som historiskt sett uppstått i motsättning till det brittiska, monarkistiska imperiet och vars strävan var att Irland skulle bli en egen, republikansk nation. Efter det att Irland delades 1922 och framför allt efter det att landet officiellt blev en republik och lämnade Samväldet 1949, kom de republikanska/nationalistiska strävandena att övertas av den katolska minoriteten i Nordirland. Här blev dock dessa begrepp synonyma med kampen för att återförening Nordirland med Irland, vilken företrädesvis förts av det politiska partiet *Sinn Féin*, men också av terrororganisationen *IRA*, *Irländska Republikanska Armén*.

Problemet ur översättningssynpunkt är här att den motpart som är inkluderad i begreppen, dvs. Storbritannien som politisk stormakt, är osynlig för en icke-irländsk läsare. Newmark menar att de politiska begreppen, förutom att de är kontextuellt betingade, också har en implicit grammatisk syftning: "who does what to who for what purpose? [...] 'where', 'when', 'for what reason', 'against what', 'under

what condition', etc" (1991:155). Av detta följer, att jag i min översättning av *republicanism/nationalism* måste klargöra att det i den irländska kontexten finns ett radikalt drag i dessa begrepp; den underliggande grammatiska syftningen handlar om frigörelse *från* ett etablerat politiskt system. Detta är på intet sätt givet – i t.ex. en amerikansk kontext denoterar ju *republikanism* den konservativare strömningen inom de största politiska partierna.

I jämförelse med ovanstående är användningen av begreppet *unionism* inte lika utbrett, vilket gör att en läsare är mer medveten om dess snäva syftning i den irländska kontexten. Däremot är den exakta innebörden av begreppet kanske inte helt klar; benämningen *unionister* används på Nordirland om de partier som verkar för bevarade band med Storbritannien. Även detta begrepp denoterar således implicit en motpart, men här går rörelsen inåt, mot bevarande av traditionen.

Ytterligare en svårighet med begreppen *republicanism/nationalism* och *unionism* är att de i den irländska kontexten är starkt värdeladdade, dvs. de har en positiv respektive negativ klang beroende vilket av de politiska lägren man tillhör. Faktum är att de t.o.m. används som skällsord. För den som inte har den här politiska referensramen har begreppen emellertid bara en mycket allmän betydelse – de är, som Newmark uttrycker det "vague unless they represent a value in a scale common to the writer and the reader" (1991:149).

I Nolans text förekommer dessa nyckelbegrepp, och härledningar av dem, otaliga gånger. Detta gör att man som läsare hela tiden påminns om deras innebörd. Mitt översättningsförslag går därför ut på att ge en förklaring, inom parentes, endast första gången begreppen dyker upp i texten: "[...] the consociational model of governance has been chosen for Northern Ireland in order to create a political equilibrium between the unionists and nationalists": "[...] **har man för Nordirland valt ett styrelseskick som ger makten åt båda parter i konflikten. Den s.k. samarbetsmodellen är tänkt att skapa politisk jämvikt mellan unionister (som vill att den politiska unionen mellan Nordirland och Storbritannien ska bevaras, och som lägger stor vikt vid sitt brittiska medborgarskap) och nationalisterna (som vill att Nordirland ska upphöra att vara en del av Storbritannien och istället återförenas med republiken i söder, så att hela Irland blir en enad irländsk nation)**". Dessa korta definitioner ger en del av begreppens historisk-politiska bakgrund och ringar också in för läsaren vilka referenterna är och i vilken relation de står till varandra. Samma princip kan tillämpas för översättningen av den första referensen till *republicanism* som finns i meningen "They were signing up as part of a mass mobilization orchestrated by the republican movement": "**Deras**

intresse för kursen var i själva verket iscensatt av den republikanska rörelsen (vars mål är att Nordirland ska upphöra att vara brittiskt och istället återförenas med republiken i söder så att hela Irland kan bli en enad irländsk nation)". Den snarlika definitionen för nationalism/republicanism motiveras av att begreppen på engelska har, som ovan diskuterats, en synonym syftning, nämligen målet att återförena Nordirland med Irland.

### 3.2.2. Partibeteckningar

#### *Sinn Féin*

Partibeteckningen *Sinn Féin* förekommer emellanåt i svensk press och står då ofta tillsammans med ett förklarande tillägg: det nationalistiska/republikanska partiet Sinn Féin. Partiets ledare, Gerry Adams, är också bekant för en svensk publik eftersom han, i likhet med Ian Paisley, står för en utrerad politisk hållning. Under många år omnämndes partiet som "IRA: s politiska gren", och den beteckningen förekommer faktiskt ibland fortfarande, vilket är felaktigt: dagens Sinn Féin är ett renodlat politiskt parti som har tagit avstånd från den väpnade kampen. Sinn Féin är också i sig ett namn man lägger på minnet eftersom de iriska orden upplevs som intressanta i kraft av sin exotism. En svensk läsare kan därmed bedömas ha tillräckliga kunskaper för att förstå en referens till Sinn Féin. Däremot kan beteckningen inte stå utan förklaring, vilket framgår av den svenska praxisen i det här fallet. En referens av det här slaget kan naturligtvis översättas i olika hög grad – det som avgör är, menar Newmark, "the motivation, and linguistic and cultural level of the readership, the house style of the setting, the importance in the SL culture of the referent" (1991:159). Sinn Féin är idag det största av de nationalistiska/republikanska partierna och samregerar dessutom med unionisterna i Nordirlands nya provinsparlament, varför partibeteckningen kan sägas ha stor vikt i källspråskulturen. Jag föreslår därför att källspråksnamnet ges en definition första gången den förekommer i texten: "The huge street protests in support of Bobby Sands and his comrades had inspired Sinn Féin to re-invent itself as a mass political party": **"Det var de enorma gatuprotesterna till stöd för Bobby Sands och de andra hungerstrejkande IRA-fångarna som sporrat det nationalistiska partiet Sinn Féin till att åter försöka bli ett politiskt parti med stöd från massorna"**. Utöver denna förklaring ges också en närmare presentation av partiet i den separata

faktarutan, samt en översättning av de iriska ord namnet består av. Denna noggrannhet motiveras av att Sinn Féin har, och har haft, en viktig roll i Nordirlands politiska utveckling, och att det därför är nödvändigt att läsaren får en uppfattning om den historisk-politiska bakgrunden.

<i>Sinn Féin</i>	(Iriska 'vi själva'), irländskt politiskt parti grundat 1905, verksamt både i Nordirland och i Irland. S. var ursprungligen moderat nationalistiskt, men radikaliserades under intryck av påskupproret 1916. Dagens S. är ett socialistiskt parti vars mål är att skapa ett enat Irland genom att återförening Nordirland med republiken i söder. Det leds sedan 1983 av Gerry Adams. Under 1990-talet ökade stödet för partiet, särskilt efter det att IRA 1994 utlyste vapenvila. Partiet deltog i de samtal som 1998 ledde fram till fredsavtalet i Nordirland. Sedan maj 2007 sitter Sinn Féin i Nordirlands provinsregering tillsammans med det probrittiska partiet DUP.
------------------	--

### 3.2.3. Särskilda utbildningsformer

*Workers' Educational Association; welfare rights; comprehensive school movement/grammar and secondary modern school*

Ytterligare en kategori av kulturspecifika referenser som är svåra att översätta, utgörs av de begrepp som helt eller delvis saknar översättningsmotsvarighet i svenska. Här nedan behandlas några av de referenser till särskilda utbildningsformer som finns i Nolans text. Vad gäller *Workers' Educational Association*, *WEA*, består det problematiska i att det är en utbildningsform som saknar direkt motsvarighet i Sverige. ABF, Arbetarnas bildningsförbund fyller kanske ungefär samma funktion, men dels låter det konstigt att använda en svensk beteckning i ett irländskt-brittiskt sammanhang, dels får de svenska studieförbunden statligt stöd, vilket inte är fallet med *WEA*, som är en frivilligorganisation. Baker menar att när ett begrepp på detta sätt saknar motsvarighet, och därmed inte är lexikaliserat i målspråket, kan översättaren använda sig av vad hon kallar en omformuleringsstrategi: "Instead of a related word, the paraphrase may be based on modifying a superordinate or

simply on unpacking the meaning of the source item [...]” (1992:38). *WEA* skulle därmed kunna översättas genom att beteckningen får stå kvar, men i kursiverad stil för att markera att det är en kulturspecifik referens. Inom parentes ges sedan en förklaring som i jämförelse med källspråket är mer generell, men ändå stämmer överens med dess grundbetydelse. Eventuellt skulle den svenske läsaren indirekt kunna uppmanas att dra sina egna slutsatser genom att jag hänvisar till ABF som en ungefärlig motsvarighet. En översättning skulle då se ut på följande sätt: ”In the early 1980s, I was working for the Workers’ Educational Association in Belfast”: **”I början på 1980-talet arbetade jag för Workers’ Educational Association (Storbritanniens största studieförbund för vuxenutbildning, ungefär motsvarande ABF) i Belfast.”**

*Welfare rights* som beteckning på innehållet i en kurs är också en kulturspecifik referens, men den går faktiskt att översätta med en s.k. kulturell eller ungefärlig motsvarighet. Tänkbara motsvarigheter i Sverige skulle t.ex. kunna vara *Politisk teori och internationell politik* eller *Demokrati i teori och praktik*. Baker menar att detta översättningsförfarande med hjälp av ett kulturellt ersättningsbegrepp fungerar eftersom det ger ungefär samma intryck på målspråkläsaren som det ursprungliga ordet hade på källspråkläsaren. Fördelen med strategin är, menar Baker att ”it gives the reader a concept with which s/he can identify, something familiar and appealing” (1992:31). Jag väljer dock att gå en mellanväg här, eftersom jag tycker att en typiskt svensk beteckning, precis som i fallet med ABF, känns malplacerad i en irländsk-brittisk kontext. Textens sammanhang ger också vid handen att de som deltog i kursen hade ett mycket pragmatiskt syfte – de ville lära sig om sina politiska rättigheter för att aktivt kunna utnyttja dem. Översättningen blir därför detta normaluttryck, som visserligen avviker semantiskt från källspråksbeteckningen, men som ändå ger en pragmatisk förklaring av vad som åsyftas. I motsats till översättningen av *WEA* blir den svenska motsvarigheten här dock mer specifik: ”I had set up a welfare rights class ...”: **”Jag hade hjälpt till att starta en kurs i politiska rättigheter”**.

En liknande problematik vidhäftar översättningen av den brittiska utbildningsformen *comprehensive school*, samt de två utbildningsinriktningarna *grammar/secondary modern school*. Det finns en viss begreppslig överensstämmelse mellan det brittiska och svenska skolsystemet, men skillnaderna är tillräckligt stora för att göra det omöjligt att rakt av ersätta beteckningarna med svenska kulturella motsvarigheter. Här måste därför de engelska beteckningarna få stå kvar och, i likhet med referensen till *WEA*, kursiveras för att indikera

deras kulturella specificitet, samt förklaras i generella termer: "Since the Stormont Parliament used its devolved powers in 1947 to opt out of the comprehensive school movement, selection into grammar and secondary modern schools still continues, with the result that Northern Ireland's children are dually segregated – both by religion and class":

**"Eftersom parlamentet i Stormont blivit självstyrande 1947, kunde Nordirland dra sig ur den omvandling av det brittiska skolsystemet som skedde på 1960-talet och som innebar att alla skolor på sekundärstadiet blev s.k. *comprehensive schools*. På Nordirland har skolorna därför kunnat hålla fast vid den urvalsprocess som tidigare använts för att vid 11 års ålder anta eleverna till antingen s.k. *grammar schools* (med en prestigebetonad teoretisk läroplan) eller s.k. *secondary modern schools* (med en mer allmän läroplan). Konsekvensen av detta är att Nordirländs barn är segregerade i dubbel mening – både på grund av religion och klasstillhörighet."**

De kulturspecifika referenserna förklaras här dels med hjälp av generella beskrivningar, och dels med hjälp av kontexten, som gjorts mer informativ än originalet. Motiveringen till detta ganska omfattande ingrepp i texten står att finna i översättningens informativa syfte. Baker skriver om översättarens ingrepp i en text att "in order to maintain coherence translators often have to minimize discrepancies between the model of the world presented in the source text and that which the target reader is likely to be familiar" (1992:253). En svensk läsare kan här inte förväntas ha detaljkunskap om förändringarna i det brittiska skolsystemet, eller vad de olika utbildningsformerna innefattar, varför det är motiverat med tilläggsinformation. För förståelsen av texten i övrigt, är det också nödvändigt att läsaren är helt på det klara med den utbildningsmässiga ojämlikhet som det Nordirländska bevarandet av status quo har inneburit.

#### 4. Slutsats och sammanfattning

Syftet med uppsatsen var att undersöka vilka översättningsstrategier som kan tillämpas vid översättningen av egennamn och kulturspecifika referenser i en politisk text. För att uppnå detta syfte presenterades först ett teoretiskt ramverk, i vilket de inom forskningen befintliga strategierna för dessa översättningsområden diskuterades. Därefter applicerades strategierna på översättningen av en autentisk text, varvid ett urval översättningsproblem analyserades och diskuterades. Utfallet av undersökningen kan sammanfattningsvis konstateras vara följande:

Valet av översättningsstrategi är avhängigt av den specifika översättningssituationen, vilket innebär att översättaren noggrant måste analysera en text utifrån texttyp, mottagargrupp och kommunikativt syfte. Nolans text konstaterades vara en politisk text – en texttyp som ur ett internationellt perspektiv har en ganska likartad uppbyggnad och språklig retorik. När texten översätts till svenska, kommer läsarnas textmässiga förväntningar därför gälla förståelse av själva sakinnehållet. Vidare definierades textens ursprungliga syfte till att vara informativt – ett syfte som kan bevaras i översättningen, men anpassat till en svensk läsekrets som informeras inte bara om själva Nordirländskonflikten utan också hur man på Nordirland arbetat för att skapa fred. Detta nödvändiggör att den översättningsstrategi som väljs måste vara pragmatiskt inriktad, vilket innebär att okända referenser förklaras eller att källspråksbegrepp som inte existerar i målspråkskulturen byts ut. Översättningen av egennamn och kulturspecifika referenser handlar därmed till stor del om att ta hänsyn till faktorer som textens syfte och läsarens historiska/politiska/språkliga etc. bildning, och att väga ordets betydelse i källspråket mot dess existens och relevans i målspråket.

I det urval av översättningsproblem som analyserats och diskuterats har i huvudsak tre typer av översättningsstrategier applicerats. Det rör sig om s.k. *kulturell* eller *ungefärlig motsvarighet*, *översättningspar* och *översättningstriader*. Dessa tre strategier är alla exempel på *adaption*, dvs. översättningar som medelst förklarande tillägg är inriktade på en anpassning till målspråkskulturen. De strategier som innebär ett återgivande av källspråket, s.k. *transkribering* och *bokstavlig översättning*, har inte varit relevanta att använda eftersom översättningen av egennamn och kulturspecifika referenser per definition kräver ganska omfattande tillägg för att förstås i målspråkskulturen. Som framgår av uppsatsen, har inget av de översättningsexempel som tagits upp varit utbytbara eller genomskinliga på det sätt som motiverar ett användande av ovanstående källspråksbaserade översättningsstrategier.

Tillämpningen av *adaption* som översättningsstrategi har därmed inneburit att egennamn och kulturspecifika referenser förklaras, men i varierande grad. I de fall då ett egennamn eller en referens kan bedömas vara okänd för målspråksläsaren och dessutom av vikt i källspråket, har jag valt att göra ett längre, från texten separat informationstillägg. Detta gäller särskilt personnamn, namn på organisationer, geografiska namn samt partibeteckningar, vilka alla har vittförgrenade konnotationer såväl som en komplicerad historisk bakgrund. Genom att redogöra för det begreppsliga sammanhanget blir den bakgrundskunskap som är underförstådd i Nolans text explicit även för en svensk läsare, och därmed uppfylls textens informativa syfte. Motiveringen till att samla

de långa förklaringarna i en fristående faktaruta är att jag på detta sätt undvikit att hejda läsaren i dennes läsning av själva texten. Vid referenser som kan anses vara mer etablerade och som också förekommer frekvent i texten, t.ex. politiska begrepp som *nationalism/unionism*, har jag valt att integrera förklaringarna i själva texten. Det har dock varit nödvändigt att ge dessa förklaringar eftersom de i en irländsk-brittisk kontext har en mycket specifik syftning.

Överlag har jag ansett det nödvändigt att förse översättningen med ganska mycket tilläggsinformation. Jag grundar detta ställningstagande på att texten har ett starkt informativt syfte, och jag har därför behandlat den som en faktatext vars kulturspecificitet måste belysas och konkretiseras för den svenske läsaren. Det är naturligtvis svårt att exakt avgöra hur mycket målspråkläsaren vet – det blir en balansgång mellan att tillmötesgå läsarens textmässiga förväntningar på förståelse av sakinnehållet och att kommunicera ett nytt innehåll. Den överordnade översättningsprincip som jag hela tiden utgått från har dock varit att bredare perspektiv och insikter hos läsaren bara kan öppnas upp om denne kan förstå relevansen i omnämmandet av ett egennamn eller en kulturspecifik referens. Det komplexa i denna språkliga identifikation får avslutningsvis belysas av Baker:

Identifying reference is not just a question of identifying roughly who or what the referent is but, crucially, of knowing enough about the referent to interpret the particular associations it is meant to trigger in our minds in a given context. Referents are not featureless beings and entities; they have specific histories, physical and social features, and are associated with particular contexts. It is the ability to interpret the significance of a given reference [...] that contributes to the continuity or coherence of a text [...] (1992:232).

## 5 Litteraturförteckning

Baker, Mona 1992. *In Other Words: A Coursebook on Translation*.

London: Routledge.

Coogan, Tim Pat 1995. *The Troubles: Ireland's Ordeal 1966-1995 and the Search for Peace*. London: Hutchinson.

Ingo, Rune 2007. *Konsten att översätta. Översättandets praktik och didaktik*. Lund: Studentlitteratur.

Isaksson, Olov & Hallgren, Sören 1988. *Irland – resor i tid och rum*. Uddevalla: LTs förlag.



- Koller, Werner 1989. Equivalence in Translation Theory. I: Chesterman, Andrew (ed.), *Readings in Translation Theory*. Helsinki: Oy Finn Lectura, s. 99–104.
- Newmark, Peter 1981. *Approaches to translation*. Oxford: Pergamon Press.
- Newmark, Peter 1988. *A Textbook of Translation*. Hemel Hempstead: Prentice-Hall international.
- Newmark, Peter 1991. *About Translation*. Clevedon: Multilingual Matters Ltd.
- Nolan, Paul 2007. Difference, diversity, and difficulty, problems in adult peace education in Northern Ireland. I: *International Journal of Educational Development*. Volume 27. Issue 3. s. 282–291.
- Reiss, Katarina 1989. Text Types, Translation Types and Translation Assessment. I: Chesterman, Andrew (ed.), *Readings in Translation Theory*. Helsinki: Oy Finn Lectura, s. 105–115.
- Sager, Juan C. 1997. Text Types and Translation. I: Trosborg, Anna (ed.), *Text Typology and Translation*. Philadelphia: J.Benjamins, s. 25–41.
- Schäffner, Christina 1997. Strategies of Translating Political Texts. I: Trosborg, Anna (ed.), *Text Typology and Translation*. Philadelphia: J.Benjamins, s. 119–143.
- Thatcher, Margaret 1993. *Downing Street Years*, Bath, HarperCollinsPublishers.